

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΑΠ' ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ

η Κωνσταντία

ΤΟ ΒΙΒΑΙΟ ΤΗΣ ΧΑΪ' ΔΩΣ

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου)

«...Ο λουφές σας θέλει είνε διπλούς απ' δσα δίω είνε τους 'Αρβανίτες, διατί και η παλληκάρια σας ξεύρω πώς είνε μεγαλύτερα από την ιδικήν τους» λοιπόν εγώ δέν πηγαίω να πολεμήσω, πριν να έλθητε έσεις και σάς καρτερώ ογλήγορα να έλθητε. Ταύτα και σάς χαϊρετώ.» «Αμα τέλειωσε τό γράμμα ο πασάς είνε να φωνάζουνε τό Γιώργη Σταύραϊνα. «Ήτανε μιά μουσίστα, ένας «Έλληνας απ' αυτούς που δέν έχουνε ραχοκέκκαλο, σερπετό που τρώωνε παντού, τάζερε δλα κ' υπερετούσε τόν πασά σέ κάθε θρώμικη δουλειά τρισευτυχισμένους που ζούσε στόν ίσκιό του δυνατού και μπουρούσε να βγάξη λίγα γρόσια, μ' δλο που κινούνε, την πάσα στιγμή, από την πό αλαφριά παρατιμονιά, να χάση τό κεφάλι του:

—Νά, όρέ μπύρο μ'! τού είνε ο 'Αλχη, δινούτας του τό γράμμα. Νά τό πās στά χέρια τους. Κ' έχε τό μάτι και τ' αυτί σου δλουθε! Θέλω καλά να ξερω τί στογάζεται τό καύκαλό τους. Και τόν φόρωσε χαρίσματα γόνες και μπυσίνα κ' άρματα για τούς δυο τρανούς Σουλιώτες.

Εξανρχότανε τώρα στή θύμηση τής Χαΐδως η παγωμένη θυεμάρα ποδχε κυριέψει τούς ανθρώπους, άμα ο Σταύραϊνας ανέβηκε στό Σούλι με τή γραφή του πασά. Είχε φτάσει, πάνω πούγερε ο ήλιος, μιά μέρα ζεστή, τέλος του θεριστή. Πήγε δλόσια στου Γιώργου Μπότσαρη, πούτανε πολεμαρχος. Στείλανε σέ λίγο ένα παλληκάρη και κράσανε από τό σπίτι του και τό Τζαβέλλα. Τούς διάβασε τό γράμμα, τούς μοίρασε και τά γαρίσματα. Στρώσανε τραπέζι, κάμανε στό Σταύραϊνα πλούσια μουσαφιρίκια. «Ως που να νυχτώση δμος Μπότσαρης και Τζαβέλλας είχανε θρη τόν καιρό να δώσουν εθσιση στους άρχηγούς τής κάθε φάρας για τό πηνυρό γράμμα του πασά και για την άπόκριση πούτρεπε να του δώσουν την άλλη μέρα στήν εκκλησία του Δήμου. Τούς είχανε δασκαλέψει καλά πώς κανένας, μέσα στό Σούλι, δέν έπρεπε να δείξη πώς καταλάβαινε τή μπατσισιά του 'Αλχη, για να μην ανάψουν άποκτη έχθρα και πώς δλοι θάπρεπε να υποστηρίξουν αυτά που θάλεγε ο Μπότσαρης. Δέν ξεχνούσε η Χαΐδω πώς χτυπούσαν η κομπάνες του 'Αη-Δονάτου, την άλλη μέρα τό πρωί, και προσκαλούσανε τό λαό να συνταχτή, να πάρη μιάν άπόφαση. Καθόστανε μόνιμο, δυο-δυο, τρεις-τρεις, φτάναν οι καπεταναίοι και τή παλληκάρια και πάνανε τά στασιδιά. Κ' ήταν δλοι καλά δασκαλεμένοι, δλοι, δλοι—ως κ' η γυναίκες κ' η τσούπες, που μαζευότανε πίσω από τό ιερό, να περιμένουνε την άπόφαση—πώς δέν έπρεπε τίποτα να πούν απ' δσα είχε μάθει πειά δλο τό χωριό: Γιατί ο Σταύραϊνας ήταν εκεί και θά πήγαινε στόν πασά, οτι θ' άρπαζε τ' αυτί του. Οι άρχηγοι φτάσανε τελευταίοι. Πινηκισιωπή θαθεία, όταν ο Μπότσαρης, με τό ψηλό του φέσι, τά παχειά φρούδια και τή χιονισμένη μουστάκα, που τούτρεπε ως τό σαγόνι, ανέβη στό δσοπτικό. Διάβασε ήσυχά τό γράμμα του πασά. «Υστερα είνε:

—Η γραφή του 'Αλχη, να χαλεύη να τόν βοηθήσουμε στόν πόλεμο με τούς έχθρους του, κάνε στό Σούλι τιμή μεγάλη. Κι' αυτό τό άλλο, που μας λέει, πως τά παλληκάρια μας θά παίρουνε λουφέ διπλό απ' τούς 'Αρβανιτάδες, γιατί διπλή 'νε κ' η παλληκάρια τους, τιμή μας κάνει πάλι. Γι' αυτό λέω να πάη μιά βοήθεια ως έδδομήτανε παλληκάρια με τό Λάμπρο Τζαβέλλα.

Κανείς δέν άντιμίλησε. Ο λαός, δασκαλεμένος, έπασε με τή γνώμη του, με μιά θουή. «Ετσι γίναν δλα με την πιο μεγάλη μαστοριά: Στέλνανε βοήθεια στόν πασά, για να μη δειζουνε πως έχουν υποφέρει για τούς σκοπούς του» κ' από τό άλλο μέρος τήση, που να μην άδυνατισή τό Σούλι και να μωρηί να τό γυπηση άεσφανα. Τού κάμανε κ' άποκριση έπίσημη μ' αυτά τά λόγια: «Είνε τήν άφεντιά σου, 'Αλχη πασά, σέ χαϊρετούμεν! Έλάθαμε τό γράμμα σου και έκαταλάβαμε τά γραφομένα σου» λοιπόν σου στέλνωμεν ιμιάτι, όπου μας ζητάς 70 παλληκάρια με τόι καπετάν Λάμπρο Τζαβέλλα και τόσο είνε άρκείοι είνε κάθε νίκη σου και οι άλλοι μένου εδω, είνε τό Σούλι, δια φύλαξήν του και είνε κάθε έναντίο. Ταύτα και καλή άντάμωσιν να μας δώση ο Θεός. Οι φίλοι καπετάνοι του Σουλιού.»

Μ' άπάνω απ' δλα τούτα η Χαΐδω δέν ξεχνούσε, πως κείνη την ημέρα, δλος ο λαός μιλούσε για τό Φώτο. Στην εκκλησία, σ' δλους μπροστά, για να μη μωρηέση να τ' άρηθη, σηκώθηκε και είνε στό Λάμπρο Τζαβέλλα:

—Πατέρα, θάρω κοντά σου! Δέν είμαι τσούπα, να κάτω στό χωριό. Θέλω να πολεμήσω.

Η Χαΐδω είχε κλείσει τώρα τά μάτια τής κ' έφερνε σά ζωντανά μπροστά τής τό πρώτο τόζτο ξεκίνημα, τ' αέγαστο. «Ήτανε δειλιάνε του θεριστή. Πρόσμεναν να πέση ο ήλιος, για να περπατήσουν δλη νύχτα με τό δροσό. Όλο τό Σούλι, άντρες, γυναίκες και κορίτσια ξεπροβοδίσανε τά παλληκάρια, που καθηφορίζανε κατά τά Γιάνενα. Τά κορίτσια δέν σηκώνανε τά μάτια τους από τό Φώτο. Μέσα στους δασομένους πολεμιστές, τ' άγουρο καπεταναύπολο, που δέν είχε καλά-καλά ιδρώσει τό μωστάκι του, άστραφτε σαν άητόπουλο που πρωτοκάνει φτερό για τόν άπάνω άέρα. Πετούσε, δέν περπατούσε, πλά στόν πατέρα του, κρατώντας κ' άνεμίζοντας τό μπαράκι. Ψηλός, λιγνός, λευτέρος, μ' δλα τ' άρματα τά θαρεία, πούτανε φορτωμένος, είχε περάσει με τά μάτια κάτω, απ' τό χωριό μπροστά που τόν καμάρωνε. Τον άντρίκι κ' αούτηρόν άέρα, που πρόωρα είχε πάρει τ' άμάλλιαγο πρόσωπό του, μετρίζε: η γλύκα τής χαράς, που γινότανε τό θέλημά του να πάη να πολεμήση κ' αυτός μαζί με τό πιά άξια ντουφεκία του χωριού. Είχε, από τ' άριστερό του τό πλευρό, τό φίλο του τό Νάσο. Αυτός τόν περνούσε πάνω από έξη χρόνια. Είχε πάσει κίολας ντουφέκι με τούς Τούρκους δυο φορές κ' είχε να λή τόσες Ιστορίες για τόν πόλεμο, που ο Φώτος τής ρουφούσε. Η Χαΐδω θυμότανε τώρα, σά νάταν ίδια ώρα, πως άμα πέρασαν από μπροστά τής,

Σουλιώτης πολεμιστής

φώναξε:

— «Ώρα σας, καλή, Φώτο! Μπουχός να γίνουν οι δαχτοί σας!...

Αυτός όμως δεν την άκουσε. Ο Νάσος κάτι τούλεγε κείνη τη στιγμή, που τον έκανε να χαμογελάει. «Ετσι προσπεράστητε και γλήγορα χαθήκανε στο γύρισμα του δρόμου. Για λίγο άκουγόντανε το περπάτημά τους, τ' άρματα τους και τα πέταλα των μολαριών, π' ακολουθούσανε, φορτωμένα το ψαμί, το νερό και τ' άλλαρά τους πράματα. Η Χάδιω θυμωτά άκουσα, πώς είχε άπομείνει, μπροστά σ' έναν ψηλό φράχτη, από παλιούρια κι' αγριανάκαθα, με την καρδιά θαλασσιμένη, γεμάτη ζήλεια, σά νταν αγόρι κ' ήθελε να πάη μαζί, από τους πρώτους» και πικραίνονταν βαρεία που την άφιναν πίσω: Είχε γυρίσει στο σπίτι δακρυομένη.

Ώστόσο, από τότε πουψυγαν, η μέρες περνούσανε κι' ούτε από το Λάμπρο Τζαβέλλα, ούτε από τ' αλληκάρια του: Είχαν ειδησι καμιά, ούτε γραφή, ουτ' άνθρωπο. Κ' ήτανε τόση, σ' όλο το χωριό ή παραχή κ' η αγωνία, πουχανε θάλει θιγές στα ψηλάματα, ν' αγναντεύονε μὴν τύχη και φανή κανέναν. Χίλια κακά περνούσαν απ' το νου τους. Κρυφή λαχτάρα, ριζή δάγκωκε κρυφά την καρδιά της κάθε γυναίκας, για τον άντρα της, για το παιδί της. Το ίδιο λαχταρούσε κ' η καρδιά της Χαϊώως. Μά για ποιόν; Δέ μπορούσε ποτέ να θάλλη ο νους της για το Φώτο. Μέσα της δεν τον είχε ξεχωρίσει, ούτε μία στιγμή, από τ' άλλα αλληκάρια, τ' αγόρια των καπετάνιων, που παίζανε τις αμάδες, πηδούσανε στις τρεις ή χόρευαν, την Κυριακή, μπροστά στον «Αη-Δονάτο, με τις λύρες. Κι' ούτε μπορούσαν να τον ξεχωρίση. Ήξερε καλά πώς οι γονιοί του είχαν αλλάξει λόγο με τους γονιούς μιας άλλης, όταν άγκιμα ο Φώτος—συνηθισμένο αυτό στο Σούλι, ν' αρραβωνιάζονε τ' α παιδία μικρά—δεν ήταν ούτε όχτω χρονιά κ' ήξερε άκόμα, πόσο ο λόγος του Σουλιώτη πω δέ γυρίσε, όπως το βόλι: άμα φύγη απ' το ντουφέκι. Μπορεί, για μία στιγμή, να γυτμήσ' η καρδιά της, τη μέρα που τον είδε να φεύγει, πρώτη φορά, για πόλεμο. «Όμως ο νους της—ήταν αλήθεια η γελιότανε;—δεν είχε πάει παρά πέρα. Ώστόσο νά, που λαχταρούσε κι' αυτή σαν όλες τις γυναίκες του χωριού σαν κάποιον νύχε άγαπημένο, μέσα στα αλληκάρια που λείπανε μακριά. Δεν ξεχούσανε με τί θιασύνη τινάχτικη άπάνω και χύθηκε σαν άστροση, ένα μεσημέρι, π' άκουσε τις καμπάνες του «Αη-Δονάτου να χτυπάνε, σά δαυμονισμένες, σόναιε του λαού. Ήτανε κιάλας μαζωμένος κόσμος, έξω από την εκκλησιά, σαν έφτασε λαχνασιμένη. Άντρες, γυναίκες, παιδία, θουίζανε γύρω από κάποιον άναμάλιαρη κουρελή, λασπωμένο, ιδρωμένο, σκονισμένο, που τρώμαζε να καταλάθη πώς ήταν ο Νάσος. Κι' αά μέσα σ' όνειρο άκουγε τη φωνή του, άλλαγμαμένη, από τον κόπο και την αγωνία, να λήϊ στα πλήθη που τον άκούγαν:

— «Αδέφια, προδοσία!... Προδοσία μεγάλη κι' άτιμία του πασι!... Έρχουμα απ' τη Ζήτσα... Άπ' τ' μοναστήρι του Προφήτη Ήλιο, πάνω απ' το ποτάμι... Έρχουμα γλυτωμένους, απ' τη χάρη του προφήτη και του Θεού για να γλυτώσω και τ' Σούλι...

— Που άπαντήσατε τον πασι; ρώτησε, κόνοντας τον άντιπόμου ο Γιώργης Μπότσαρης, ποίτανε πολέμαχος.

— Αυτό, στο μοναστήρι... Φτάσαμε πρωί κ' είδαμε όλογορα, περβόραε ο τόπος απ' τους Άρβανίτες κι' απ' τ' έλογά τους που χλιμίντραγαν... Χαμογέλασε ο Άλλης άμα μας είδε... αυτό το χαμόγελο, το φαρμακικό, που λένε πως τ'χει άμα στογάζεται και σκεδιάζει άφανιμούς... «Καλώς όρισε, όρε Τζαβέλλα, έπιπε στον καπετάνιο που, κ' χύθηκε και τον φίλησε σαν ο Γιούδας τ' Χριστό... «Άβριο, του έαναλάει, να τοιασθήτε για πόλεμο!... «Και τώρα, άν άναπαί, πασα μου, άπολεγήθη ο καπετάνιος μας. Ο Άλλης σούφρωσε τα φρύδια του : «Όχι σήμερα, του λέει και έαναχαμογέλαει, γιατί είσαστε άποταμένοι... «Οί Σουλιώτες δεν άποσταίνουνε, πασα μου, ύντας πηγαίνουνε στον πόλεμο—τότε ο καπετάν-Τζαβέλλας. Μά τούτος του λέει πάλι: «Άφερμι, όρε μετρο μ'! Μόν' έγω στείλει τους τοσχανταρούς μου μπροστά, να καρτεροίμε τί γαμπέρι υάς φέρνου και έανακουθενιάζουμε... Και πρόσταε να σφάζουνε για μας τ' καλύτερα κριάρια, μάς έκανε τρπηζία, μάς φίλεψε μπλόκιο κρασί!...

— Άς τα, όρε, αούτου!... του φώναξε ο Γιώργης Μπότσαρης, κι' έλα στην προδοσία! Δέ θλίβεις, κακόν καιρό νάχης, πώς κρεμόμαστ' απ' τη γλώσσα σου;

— Ο πασάς, έακολούθησε ο Νάσος ντροπιασμένος, είχε στείλει μπροστά τους τοσχανταρούς του, για να γυρίσουνε πίσω το θραδάκι και να μάς πούνε ψέμματα, τάχα πώς άπαντηθήκανε με τον έχθρο και πώς τότε σκορπασαν. Κι' ο σκοπός του ήταν να μάς κρατήση αούτο, στο μοναστήρι, για να κάμη όσα ο διάολος τούχε ψυφήσει στο μυαλό του. Άμα ήρθαν οι τοσχανταρούς και φέρανε το ψεύτικο μαντάτο, πρόσταε, την άλλη μέρα το πρωί να γίνουνε χαρές και πανηγύρια. Ψένανε σφαχτά, τρώγαμε, πίναμε, ζευκι και τραγουδι. Όλος ο κάμπος θουίζε απ' το σεφέρι, πάνω από δέκα χιλιάδες. Ο πασάς ήρθε κάποια φορά, στη μέση και πρόσταε Σουλιώτες κι' Άρβανίτες, να παραβγούνε στο πηδήμα και στο λιθάρι. Κάμαμ' άρχη από το πηδήμα: Είχανε σκάψει χαντάκι θαθού και πλατύ... Παίρνανε άπάνω σημάδι φορά και το πηδάγαμε με μιάς. Οί Άρβανίτες, οι πιο διαλεχτοί μέο' το σεφέρι, πηδήσανε πρώτοι. Άλλος έπεφτε μέσα στο χαντάκι: κι' άλλος τοσκιζότανε στην πέρα μεριά. Ήρθ' η άράδα μας. Χωρίς να θάλουμε κακό στο νου μας, ξεζωτήγαμε τ' άρματα μας, βγαλάμε σάλτσες και τοσαρούχια, πολλοί και τα ποικυμιά τους. Και πηδούσαμε δυό και τρεις βρασκελιές πέρ' από το χαντάκι. Ο Άλλης, που στεκότανε σ' ένα ριζοβουνάκι ως τριάντα βρασκελιές πάνω απ' το χαντάκι, έκανε πώς χαίροντανε που έαπερνάγαμε τους Άρβανίτες και μάς φώναξε:

— Άφερμι!... Άφερμι τρία Σουλιώτε!

— Πάνω στο νταμάχι, που παλεύαμε, δεν είχαμε δώσει προσοχή, πώς οι άλλοι Άρβανίτες, άρματωμένοι, μάς ζώναν όλοένα και πιο σφιχτά και κόντευε, απ' όρα σ' όρα, να μη υποσοίμε ούτε να πηδήσοιμε. Ο Φώτος ο Τζαβέλλας, για ν' άποτροπήσει πειά τους Άρβανίτες, στάθηκε στην άκρη του χαντακίου, στο γέιλο και το πηδήσε με μιάς, χωρίς να πάρη φορά. Άμα τον είδε ο Άλλης, να πηδά έτσι, σαν τ' άλλα, κίτρινασε, σηκώθηκε, φώναξε «σφερίμ και χτύπησε δυό φορές τ' α χέρια. Ήτανε το οινιάλο να μάς ριχτούνε τα σκυλιά. Πέσαν άπάνω μας σαν τ' άγριαμα. Άλλοι, έαρωμάτου όπως βρεθήκανε, πισατικηνε σκαλόβι στη στιγμή, δειθήκανε: άλλοι κάμαν αντίστασι, με γέρια, με νύχη και με δόντια: τ' α γιαταγάνια θέριασε κεφάλια... Μιά θουή σηκώθηκε από τ' α πλήθη π' άκουγαν:

— Άνάθεμα!... Άνάθεμα τον προδότη... τον άτιμο, τον τύρανο!... Ξετ' άρματ' αδέφια!... Ξετ' άρματα!... Θάνατος στη Τουρκία!...

— Ή φωνή του Γιώργη Μπότσαρη άκούστηκε πάνω απ' τη θουή του λαού:

— Σωπάτε ν' άκούσοιμε τ' α πάρα πέρα! Κι' έσύ, όρε, ρώτησε το Νάσο, πώς έγλιτώσας; — Φώτιο του «Αη-Λιά! άποκρίθη το αλληκάρια: Βρέθηκα στην άκρη. Γλύστρησα, ριχτήκα στο ποτάμι: «Αν περάσω, πέρασα με τη βοήθεια του Θεού! Όχι πώς μ' ένοιωσε η προβιά μου ή πώς λογαριασα τί μάς περιμενε... Μά δεν ήθελα να μείνη το Σούλι χωρίς εΐδησι, να μὴν ξερή την προδοσία και να πάη έτσι άφανισμένο!

— Μπράθο σου, όρε Νάσο! φωνάζανε πολλοί.

Και τον άγκαλιάσανε: και το φιλούσανε δακρυομένο.

— Την ώρα ποίπαζε στο ποτάμι, έακολούθησε το αλληκάρια, άκουσα τον Άλλη που φώναζε, λυσοαμένους: «Άπάνω του, όρε, χτυπάτε τον, τί τον φυλάτε! » Άδειασαν άπάνω εκάστοτα ριές ντουφέκια: το ρέμα έβραζε από το θόλι. Κολυμπώντας, μισός στο νερό και μισός στη φωτιά των Άρβανιτάδων, μπόρεσα να ξεφύγω. Πώς; Δεν το ξερω, ουτ' ο ίσιος. Ο καπνός των ντουφεκιών με σκέπασε για κάμποση ώρα. Έτσι πέρασα πέρα και χώθηκα στην πυκνή καλαμιά. Με χάσανε: πιστέψανε πώς με θρήκε θόλι και θουιάλασε στον πάτο. Τ' α μεσάνυχτα θήγαμε με προφύλαξι απ' τα καλαμιά και πήρα το δρόμο κατά δω. Την ήμερα κρυδόμευα και τη νύχτα περπατούσα, ως πού έφτασα για να πάς π' α: Άδέφια, τοιασθήτε! Ο πασάς όποτε και νάνε πλάκωσε μ' όλο του το σεφέρι!

(Άκολουθε)

ΠΙΚ ΝΙΚ

Ο ΓΚΑΙΤΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ

Ο Γκαίτε έλεγε συχνά στους φίλους του:

— Ο άνθρωπος, για να μη χάση την ανθρωπιά του, πρέπει κάθε μέρα ν' άκούη ένα γλυκό τραγουδι, να διαβάξη ένα όμοιο ποίημα, και—άν εινε δυνατόν—να έκφράξη και μερικές σωστές...!...! έξες!

Σουλιώισσα

(Στίχοσ ξένου περιηγητού)